

KRONIKA

Tri konferencie o význame Maďarskej a Slovenskej republiky rád

Pri príležitosti 50. výročia vzniku Maďarskej republiky rád (21. 3.1919) a Slovenskej republiky rád (16.6.1919) usporiadali sa vedecké konferencie v Budapešti a v Prešove, na ktorých sa preverili doterajšie výsledky bádania, registrovali sa nevyjasnené problémy a znovu sa hodnotil význam týchto udalostí.

Prvú konferenciu usporiadal rektor budapeštianskej univerzity dňa 14.3.1969. Okrem mňa bol pozvaný prof. Walter Holitscher z Viedne a prof. Nikola Petrovič z Belehradu. Hlavný referát doc. dr. V.Kirschnera sa zaoberal tematikou - Spoločnosť a národy v republike rád. Už tento referát odzrkadľoval nové myšlienky a názory, ktoré v uplynulom desaťročí dozreli v maďarskej historiografii. Dotýkajú sa najmä otázky národnej nezávislosti a národnej rovnoprávnosti v teórii a praxi revolúcie r. 1918/1919. Tak ja ako i ostatní hostia sme sa zaoberali predovšetkým týmito otázkami; ja, pochopiteľne, z aspektu revolučných udalostí na Slovensku.

Zaujímavá bola najmä téza Kirschnera, že protiútok maďarskej Červenej armády mal charakter národnej, vlasteneckej obrannej vojny a že maďarská socialistická revolúcia smerovala aj na záchranu maďarskej národnej existencie. Tvrdil ďalej, že preexponované zdôrazňovanie internacionálneho a triedneho charakteru tejto maďarskej vlasteneckej vojny malo paralyzovať "prakticky nacionalizmus nástupníckych štátov ako i nacionalizmus maďarskej minulosti". Pravda, kým nacionálny obsah maďarskej vlasteneckej vojny schvaľoval referent, vlastenectvo v nástupníckych štátoch považoval za "malomeštiacky - meštiacky nacionalizmus". Nie div, že v diskusii sa stretli tieto jeho názory s odporom a výhradami. Tak prof. Petrovič ako i ja sme dokazovali nespravnosť takto formulovanej tézy.

Ostrejšia polemika vznikla v otázke z mojej strany odmietnutého exportu revolúcie a najmä okolo tej našej tézy, že hlavná príčina neúspechu Slovenskej republiky rád tkvela v tom, že sa ignorovali organické vývojové zákony spoločnosti a že sa preskočila jedna prirodzená vývojová etapa. Pripomienky akademičky prof. Alžbety Andicsovej sme vyvrátili vecnými argumentmi. Väčšina prítomných mladších maďarských historikov prijala tieto vývody s porozumením.

V dňoch 17. - 19. marca 1969 sa konala potom medzinárodná konferencia na Maďarskej akadémii vied v Budapešti. Konferenciu zvolali: Maďarská historická spoločnosť, Ústav dejín strany, Vysoká škola politická, Ústav pre social. vedy, Historický ústav MAV, Ústav pre vojenské dejiny a Filozofická fakulta v Budapešti. V československej delegácii boli okrem mňa - plk. J. Šolc, riaditeľ Vojenského historického ústavu, doc. dr. L. Tajták zo Šafárikovej univerzity v Košiciach, doc. dr. M. Dzvonič z Filozofickej fakulty UK, doc. dr. Ľudovít Hubenák z Ústavu štátu a práva SAV, J. Husár u Ústavu dejín KSS, F. D. Pór z Prahy a J. Hercková z Ústrednej straníckej školy v Bratislave. Po plenárnom zasadnutí na ktorom odzneli hlavné referáty dr. Tibora Hajdú a dr. Ervína Liptaia, rozdelili sa účastníci konferencie do dvoch sekcií. V prvej sekcii, kde viedla diskusiu s. Andicsová, mal som 17. marca koreferát prispôsobený nadhodným problémom v hlavnom referáte, a výsledkom diskusie na univerzite. Moje pripomienky sa sústredili na ciele buržoáznodemokratickej revolúcie, na rozhodujúce komponenty vzniku ČSR, na problém nacionalizmu a internacionalizmu v politike vojnuvedúcich štátov, na význam konceptu federácie socialistických štátov, na reakcie československej verejnosti na prítomnosť maďarskej Červenej armády na Slovensku a na ciele a plány vedúcich činiteľov Slovenskej republiky rád. To znamená, že sa na tejto konferencii pokračovalo v diskusii, ktorá začala na budapeštianskej univerzite. Stanovisko autora hlavného referátu Tibora Hajdú, najmä pokiaľ išlo o jednoznačne negatívne posúdenie národnostnej politiky maďarskej Károlyiho vlády aj z jeho strany, uľahčilo vecné prejednávanie otvorených otázok. Výsledok bol taký, že v záverečnom slove v sekcii až na niektoré podrobnosti tak Hajdú ako i Andicsová, pravda, s výhradami uznali v podstate naše závery. Potvrdilo sa to aj na záverečnom plenárnom zasadnutí v správe o priebehu diskusií v sekciiach. To znamená, že sa nám podarilo predniesť naše československé názory na revolučné udalosti r. 1919 a že náš postoj sa stretol so súhlasom najmä mladej generácie maďarských historikov. V druhej sekcii - vojenskej - mal prejav s. Šolc.

Naša delegácia hodnotila kladne našu prítomnosť a vystúpenia na konferencii, na ktorej bola diskusia ozaj voľná, neobmedzená i keď väčšina delegátov tieto výhody nevyužila.

Na konferencii sa zúčastnila 14-členná sovietská delegácia. Každý z delegátov mal diskusný príspevok. Profesor T. T. Timofejew hovoril o svetovom robotníckom hnutí a o maďarskej proletárskej revolúcii, A. Panksejew o estónskych skúsenostiach pri pokojnom víťazstve socialistickej revolúcie, T. M. Islamov k niektorým otázkam ideologického vývoja maďarských komunistov v Rusku, L. N. Njeshinski k niektorým problémom maďarsko-sovietskych vzťahov v r. 1919, prof. J. A. Pisarjew o

výskume dejín Maďarskej republiky rád v ZSSR. Profesor W. M. Turok predniesol svoju mienku o Maďarskej republike rád a o rakúskej sociálnej demokracii. Tento prejav vyvolal tiež ostrú polemiku zo strany rakúskych historikov. Profesor A. I. Puskas hovoril o príčinách porážky Maďarskej republiky rád, L. I. Jakowlew mal poznámky k niektorým otázkam proletárskeho internacionalizmu, M. W. Trojan z Užhorodu hovoril o nacionálnej problematike Maďarskej republiky rád a o Ruskej krajne, G. Afanasjew o názoroch Lenina na pokojnú a nepokojnú cestu víťazstva proletárskej diktatúry, B. P. Popow o niektorých úlohách maďarskej revolúcie r. 1919, N. J. Koroljow o Októbrovej revolúcii a Maďarskej republike rád. Profesor M. I. Kulitčenko mal referát na tému - Lenin o problémoch medzištátnych vzťahov socialistických krajín a napokon plk. L. M. Derewjanko o niektorých spoločných črtách v organizácii maďarskej a sovietskej Červenej armády, Z NDR došlo 9 zástupcov z Inštitútu marx-leninizmu, Inštitútu pre historické vedy Nemeckej akadémie vied, Inštitútu pre vojenské dejiny a Politickej školy K. Marxa. Zaoberali sa zväčša úlohou sociálnej demokracie a problémom pokojného vývoja revolúcie (dr. prof. W. Ruge, plk. P. Fischer, dr. H. Linder, dr. G. Lang). Z Poľska sa na konferencii zúčastnili: dr. H. Malinowski, a B. Syzdek z Inštitútu pre stranické dejiny a generál W. Ryzewski; hovorili o prejavoch solidarity v Poľsku a o poľských dobrovoľníkoch v maďarskej Červenej armáde. Z Bulharska došla S. Dimitrova a C. Nikolov; analyzovali skúsenosti Maďarskej republiky rád. Početne silná bola aj rumunská delegácia - dr. G. Unc a dr. D. Hurezjan z Inštitútu pre dejiny rumunskej KS, A. Petrik zo Straníckej vysokej školy a L. Porteanu z Historického ústavu Rumunskej akadémie vied. Ich prejavy sa zamerali na solidaritu rumunského robotníckeho hnutia s maďarskou proletárskou revolúciou. Z Juhoslávie došiel W. Kovačew a Toma Milenković z belehradského Ústavu pre robotnícke hnutie a hovorili k problémom intervencie juhoslovanskej armády proti Maďarskej republike rád a o nacionálnej problematike r. 1919. Profesor dr. A. Löbl z Filosofickej fakulty Univerzity v Novom Sade hovoril o juhoslovansko-maďarskej spolupráci r. 1919. Delegáciu z Rakúska tvoril dr. R. Neck, hlavný archívár z Viedne, prof. H. Steiner, tajomník dokumentačného strediska rakúskeho hnutia odporu a prof. dr. L. Hornik zo Straníckej vysokej školy rakúskej KS. Hovorili o činnosti maďarských kontrarevolucionárov v Rakúsku, o vzťahu Maďarskej republiky rád k robotníckemu hnutiu v Rakúsku. V diskusii vystupovali veľmi aktívne. Na konferencii vystúpil aj H. Martyn z Paríža, prof. P. Martynski z Helsiniek, prof. H. Momssen z Univerzity v Bochume (NSR), ďalej z USA bol na konferencii prof. dr. I. Deak z Columbijskej univerzity v New Yorku a prof. dr. R. L. Tökés z Wesleyanskej univerzity v Middleletowne.

Z domácich maďarských historikov mali referáty k dielčim otázkam - Štefan Dolmányos, L. Kővágó, J. Jemnitz, V. Kirschner, S. Kárpáti, A. Fehér, S. Mucsa, T. Hetés, L. Nagy Zsuzsa a A. Józsa.

Kvantitatívny výsledok konferencie bol teda značný. Popri oslavných prejavoch a takých, ktoré nevybočili zo starého rámca, odzneli aj pozoruhodné prejavy, menovite príspevky T. Hajdú, L. Nagyovej a ďalších mladších historikov, ktoré obsahovali nové myšlienky a nové, vedecky fundované závery.

Budapeštianska konferencia poskytla dosť širokú platformu pre vystúpenie zástupcov československej delegácie, ktoré vzbudilo pozornosť najmä u mladších maďarských historikov. Ukázalo sa, že i keď nemáme na všetko zhodné názory, naše stanoviská sa vzájomne približujú a že aj na ich strane je ochota k vyjasneniu ešte otvorených problémov.

Vhodnú príležitosť k pokračovaniu v diskusiách poskytlo sympóziu usporiadané Ústavom dejín KSS, Historickým ústavom SAV a Slovenskou historickou spoločnosťou pri príležitosti 50. výročia vzniku Slovenskej republiky rád v dňoch 5. a 6. júna 1969 v Prešove.

V Prešove odzneli 3 úvodné referáty - dr. M. Dzvónik, CSc. hovoril na tému: Slovenský národ a Slovenská republika rád, ja som analyzoval problém miesta a významu Slovenskej sovietskej republiky v československých dejinách a prof. M. Gosiorovský, DrSc. hovoril o myšlienke Slovenskej socialistickej štátnosti v moderných dejinách Slovenska.

V diskusii vystúpili - B. Graca ako historik ale aj ako tajomník ÚV KSS, ss. Kárnik a Mlynárik z Prahy, doc. L. Tajták, Natália Krajšovičová, Ľ. Červeňák, archivár z Lučenca a hostia z Maďarska - L. Nagy Zsuzsa, Hajdú Tibor a Milei György. Diskusia bola veľmi živá a otvorená. Smerovala k odstráneniu jednostrannosti vo výklade revolučných udalostí r. 1919. Referenti a diskutéri sa snažili nájsť nový komplexný pohľad na význam Slovenskej republiky rád. Výsledky diskusie neboli a nemohli byť jednoznačné. Odzneli aj extrémne hodnotenia, ktoré vychádzali len zo skutočnosti, že Slovenská republika rád vznikla na zásek zvonka a zanikla, len čo maďarské červené vojsko opustilo slovenské územie. Tieto názory vyústili v konštatovanie, že Slovenská republika rád nebola produktom vnútorného vývoja na Slovensku, tým menej v Československu, ale bola sem importovaná.

V závere diskusie väčšina prítomných (okolo 60) historikov sa zhodla však na tom, že nemožno súhlasiť jednoznačne s negatívnymi hodnoteniami, ktoré sa zakladajú iba na rozbere nacionálneho faktoru. Takéto hodnotenie ako jednostranné skreslene objasňujú nielen pozadie vojny medzi ČSR a Maďarskou republikou rád, plány a zámery Maďarskej republiky rád v oblasti jej národnostnej politiky, ale zužujú celý vý-

znam revolučných bojov r. 1918/1919 iba na nacionálne aspekty a neberú ohľad na ich sociálny obsah.

Jednostranným hodnotením úlohy meštiackej demokracie pre uplatnenie národných záujmov v mladej ČSR - i keď takéto hodnotenie slúžilo predovšetkým k vyváženiu doterajšieho takisto extrémne jednostranného stanoviska a je vlastne reakciou na takýto stav - zanedbáva sa hodnotenie vplyvu socialistickej demokracie. Ona sa síce r. 1919 nemohla presadiť, ale začala sa predsalen realizovať v krátko trvajúcich proletárskych režimoch, v pokusoch o nastolenie diktatúry proletariátu. Nemohla sa presadiť a mala negatívne dôsledky. r. 1919 práve preto, že sa nerešpektovala marxistická poučka, že ľudská voľa je síce veľká sila, ale keď sa dostane do rozporu s objektívnymi faktormi treba z nich vychádzať. Dôsledky nerešpektovania tejto skutočnosti sa jasne odrazili práve na udalostiach na Slovensku. Maďarská revolučná vládna rada chcela pomáhať proletariátu Československa a dať mu príležitosť prevziať moc. Počítala teda s tým, že prítomnosť červenej armády na československom území urýchli revolučný výbuch v celej republike. Lenže táto vôľová stránka maďarských komunistov bola v rozpore s objektívnym stavom, s tým, že väčšina českej a slovenskej robotníckej triedy nebola ešte odhodlaná k revolúcii. Výsledok bol potom taký, že väčšina českého a slovenského národa nevidela v Červenej armáde osloboditeľku.

To však neznamená, že robotníci v ČSR tak ako všade inde vo svete nekládli veľké nádeje do víťazstva proletariátu v Rusku a to nielen r. 1919, ale i neskoršie. Aj v ČSR zapôsobila Októbrová revolúcia na diferenciáciu vo vnútri sociálnej demokracie a nadchla robotníctvo za ciele KI. Sovietsky model výstavby socializmu, ktorý sa mal prvýkrát uplatniť v Slovenskej republike rád, prijala napokon aj KSČ. A nemožno obísť ani subjektívne plány a názory slovenských a českých činiteľov Slovenskej republiky rád. Oni konali, resp. si mysleli, že konajú v duchu leninských názorov na internacionálne povinnosti proletariátu, hoci podceňovali nacionálne záujmy.

Ich myšlienky sa r. 1919 neuskutočnili z uvedených príčin. To však neznamená, že nemali význam pre ďalší vývoj našej spoločnosti. Ako idey, ktoré k uplatneniu potrebujú dlhú inkubačnú lehotu. Z hľadiska našej prítomnosti patria teda udalosti z júna 1919 k pokrokovým tradíciám internacionálnych revolučných bojov dvoch susedných národov za víťazstvo socialistickej revolúcie.

Obraz revolučných udalostí r. 1918/1919 ako sa načrtol po diskusiách na konferencii v Prešove a v Budapešti, sa teraz podstatne približuje historickej pravde.

Vietor